

## ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ОНОВЛЕННЯ ТА ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВ

Петлюк В.І.  
Науковий керівник: к.е.н., доцент Колесов О.С.

*У статті обґрунтовується сутність амортизації основних засобів, вплив амортизаційної політики на відтворення основних фондів, інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів, переваги фінансового лізингу.*

Забезпечення певних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення та кращого використання діючих основних фондів і виробничих потужностей підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтриманню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого, – дозволяють збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації та витрат на обслуговування виробництва і його управління. Підвищувати фондівіддачу і прибутковість.

В сучасних умовах господарювання і формування ринкової економіки важливого значення набуває економічна оцінка і аналіз показників ефективності відтворення.

Нагромадження і оновлення основних фондів, нарощування виробничих потужностей підприємств різних галузей народного господарства країни здійснюється в процесі технічного переозброєння, реконструкції та розширення діючих або спорудження нових виробничих об'єктів.

Фізичне спрацювання та техніко-економічне старіння діючих знарядь праці можна усунути частково або повністю, застосовуючи різні форми відтворення.

Безперервний процес виробництва вимагає постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних фондів. Необхідною умовою відновлення засобів праці у природі є їх відшкодування у вартісній формі, яке здійснюється через амортизацію.

Ефективність відтворювальних процесів певною мірою залежить від строків експлуатації перш за все активної частини основних фондів, тобто періоду функціонування у виробництві відповідно до їх первісного технологічного призначення. При цьому як скорочення, так і збільшення періоду експлуатації по-різному впливають на ефективність відтворення і використання знарядь праці.

При простому відтворенні засобів праці розмір їх зміни практично повинен дорівнювати нормі амортизаційних відрахувань на реновацію, а при розширеному відтворенні – залежить не лише від нормального строку експлуатації, але й темпів щорічного збільшення обсягу основних фондів.

Одним із способів відтворення основних засобів також є фінансовий лізинг - особлива сфера підприємницької діяльності, широко розповсюджена за кордоном, – сьогодні розвивається й в Україні.

Згідно із Законом фінансовий лізинг, – вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування останньому на визначений строк не менше одного року за встановлену плату.

Активне впровадження лізингових операцій завдяки притаманним їм можливостям, зокрема відсутності відволікання оборотних коштів, може дати відчутний поштовх здійсненню структурної перебудови реального сектора економіки, оновленню основних фондів, розвитку малого і середнього бізнесу тощо.

Переваги фінансового лізингу перед прямим кредитуванням широко використовуються у світовій практиці: близько третини інвестицій в нове обладнання здійснюється саме за допомогою фінансового лізингу. В Україні ж, за експертними оцінками, загальний річний обсяг операцій лізингових компаній у середньому складає останнім часом лише близько \$380 млн., що дорівнювало приблизно 15% платоспроможного попиту. Такий стан зумовлений численними проблемами, зокрема недосконалістю нормативно-правового регулювання лізингових операцій. Багато із цих проблем, деякі досить кардинально, і розв'язує оновлений Закон України «Про фінансовий лізинг».

За даними НАК Укragenrolізингу Вінницької області лізингові поставки в область складають 32,8% від загальної кількості техніки. По Вінницькі філії заборгованість складає 29,4 млн.грн. за надану техніку. Вінницька філія Національної акціонерної компанії "Укragenrolізинг" заснована у 2000 році.

Основним напрямом діяльності філії є надання господарствам області сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва на умовах фінансового лізингу, технічний сервіс її у період гарантійного та післягарантійного терміну експлуатації, а також повернення лізингових платежів. Згідно Постанови кабінету Міністрів України від 04.03.2002 р. за № 257 філії передано право вимоги боргових зобов'язань та досудового врегулювання заборгованості за іноземну техніку отриману під урядові гарантії.

За період діяльності філії господарствам області в лізинг передано 639 одиниць техніки на загальну суму - 31,7 млн. грн.

Всього в лізингу є: 167 тракторів, 11 зернозбиральних комбайнів, 173 ґрунтообробних агрегати та багато іншої сільськогосподарської техніки.

Вся техніка передана в лізинг, знаходиться у 25 районах області або більше як у двохстах господарствах. Найбільше її у Крижопільському районі - 71 одиниця на суму 5,5 млн. грн., Немирівському районі - 68 одиниць на суму 2,0 млн. грн. та Тульчинському районі 32 одиниці на суму 1,8 млн. грн.

Немає лізингової техніки зовсім у Піщанському та Чернівецькому районах.

Динаміка постачання техніки в область за останні п'ять років показує, що фінансовий лізинг її на ряду

з іншими поставками складає 42 відсотки, а за останні два роки - 58 відсотків і цей показник має тенденцію до збільшення. Тільки в цьому році плануємо поставити техніки на 12,3 млн. грн.

Пільгові умови фінансового лізингу приваблюють сьогодні сільгоспвиробника. Згідно заявок на 2001 рік заявлено 619 одиниць техніки на суму 58 млн. грн., на 2002 рік - 770 одиниць на суму 47 млн. грн., а на 2003 рік - 1331 одиниця на суму 65 млн. грн.

Тільки тракторів щорічно замовляється майже 200 шт., зернозбиральних комбайнів 50 шт., кормозбиральної техніки - 60 шт. і багато іншої техніки для виробництва сільськогосподарської продукції. Дещо зменшились поставки техніки у 2002 році в цілому по області і лізингу в тому числі. Це насамперед пояснюється низькою платіжеспроможністю сільськогосподарських агроформувань області, а також низьким поверненням лізингових платежів за раніше отриману в лізинг техніку.

Вся техніка, що передана господарствам у лізинг, знаходиться на гарантійному та післягарантійному технічному сервісі, чим постійно опікується філія. Для цього ми розпочали створювати магазини по реалізації запасних частин та витратних матеріалів, співпрацюємо із основними заводами-виробниками, щоб стати їхнім дилером по реалізації не тільки машин, а й запасних частин і комплектуючих.

Поряд із наданням техніки на умовах фінансового лізингу не менш важливим є завдання по поверненню у Державний бюджет коштів у вигляді лізингових платежів за використання цієї техніки.

В плані покращення стану погашення заборгованості лізингодержувачами, розпорядженням голови облдержадміністрації від 05.02.2002 р. за № 01-1-26-515 були доведені завдання районам на 2002 рік по поверненню коштів за вітчизняну техніку та техніку іноземного виробництва, отриману під урядові гарантії

Філією розроблені, погоджені з облдержадміністрацією та доведені до районів і господарств області місячні розрахункові графіки погашення заборгованості та механізми погашення заборгованості сільгосппродукцією.

Отже, фінансовий лізинг є важливою передумовою відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Сьогодні системою обліку амортизації не передбачається її нагромадження в амортизаційному фонді, а за його відсутності на підприємствах амортизаційні відрахування надходять до господарського обороту і використовуються для розв'язання різноманітних господарських завдань, які не завжди пов'язані з цільовим призначенням амортизаційних відрахувань.

Для обґрунтування економічної доцільності створення на підприємствах амортизаційного фонду розглядалися два варіанти використання амортизаційних відрахувань. Перший варіант (а) передбачає їх резервування в амортизаційному фонді та його розміщення на депозитних банківських рахунках під певний процент. За умов резервування амортизаційних відрахувань їх нагромаджена в амортизаційному фонді (АФ) на кінець строку служби об'єкта сума визначається за формулою:

$$АФ = \sum A_i (1 + E_n),$$

де  $A_i$  - сума амортизаційних відрахувань в  $i$ -му періоді;  $E_n$  - коефіцієнт приведення, прийнятий з розрахунку річної ставки депозиту.

Після завершення строку служби об'єкта амортизаційний фонд використовується відповідно до його призначення, як одне з джерел відтворення основних засобів. Передбачається, що затрати на виконання всіх видів ремонтів, модернізацію та інші види поліпшень основних засобів за період їх служби відносяться на собівартість продукції в межах сум, установлених чинним законодавством, або покриваються за рахунок прибутку, резервних фондів і фондів цільового використання.

При другому варіанті (б) амортизаційні відрахування надходять до господарського обороту для збільшення власних оборотних коштів підприємства. Використовуючи амортизаційні відрахування у господарському обороті, підприємство одержує приріст прибутку, який розраховується як добуток суми амортизаційних відрахувань у поточному періоді та ставки доходності оборотних засобів. Поточна сума чистого прибутку за весь строк служби об'єкта основних засобів визначається шляхом дисконтування сум чистого прибутку, одержаного з урахуванням приросту прибутку в кожному періоді.

Особливої актуальності набувають питання формування державної амортизаційної політики, спрямованої на інтенсифікацію відтворення основного капіталу, враховуючи гнучку систему методів нарахування амортизації та ефективного контролю за використанням амортизаційних коштів.

Аналіз динаміки основних засобів України за 1990-2006 роки вказує на їхнє нерівномірне й уповільнене відтворення порівняно з економікою у цілому. Середньорічна первісна вартість основних засобів в економіці у 2006 році збільшилася порівняно з 1990 роком на 33,1% за постійного темпу зростання 1,1-7,5%. Результати аналізу свідчать, що значне зростання основних засобів є наслідком інвестування амортизаційних коштів, які були накопичені у попередні роки, зокрема за рахунок збільшення у 2003 році норм амортизації. У майбутньому сума нарахованих, а отже й використаних амортизаційних коштів буде значно меншою.

Основною причиною цього є недосконала державна амортизаційна політика, а саме:

- низька достовірність оцінки вартості основного капіталу;
- надмірне укрупнення груп обліку основних засобів для нарахування амортизації;
- повний відрив норм амортизації від фактичних строків служби як за тривалістю, так і за видовою структурою основних засобів;
- використання залишкової вартості як бази для нарахування амортизації;
- застосування для нарахування амортизації методу зменшення залишкової вартості, який у межах строку служби основних засобів призводить до недоамортизації.

Незважаючи на певні позитивні результати, промисловість України розвивається під впливом ряду кризових явищ і тенденцій. Помилки, допущені за умов незалежності, спричинили посилення негативних тенденцій у процесах інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу у вітчизняній економіці. Спрацювання основних фондів досягло критичної позначки 50%, половина промислового устаткування вичерпала свій ресурс і має вік у 20 і більше років. Майже не відчувається вплив інновацій на технологічний розвиток економіки і промисловості (про це свідчать скорочення показника інноваційної активності у промисловості, вкрай низькі частка інноваційної продукції в обсягу реалізованої промислової продукції (6,5% у 2005 р.) і рівень капітальних інвестицій в інновації в загальному обсягу інвестицій в основний капітал). Більш як третина підприємств є хронічно збитковими, а рентабельність промислового виробництва - недостатньою (лише 5,5% у 2005 р.).

Системний аналіз вказаних тенденцій і факторів дозволив сформулювати гіпотезу про те, що сьогодні економіка України позбавлена інвестиційних і реноваційних можливостей для ефективного оновлення основних фондів. За таких умов необхідною і доцільною є, на нашу думку, реалізація заходів щодо державної підтримки інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу промислових підприємств, яка має на меті широку модернізацію реального сектора економіки на інноваційній основі. Реалізації програм оновлення основних фондів заважає також недосконалий механізм амортизації, який фактично гальмує реноваційні процеси в економіці.

Чинне законодавство України фактично унеможливило проведення підприємствами власної амортизаційної політики, оскільки вибір методу нарахування "бухгалтерської" амортизації не впливає на результати їх господарювання і на практиці не спричиняє збільшення обсягів джерел фінансування капітальних інвестицій у відтворення основних фондів, акумульованих за рахунок позитивних результатів господарської діяльності. Звичайно, відновлюючи амортизацію як надійне джерело фінансування інвестицій, необхідно передбачати також її регулювання, обмежуючи її використання не за призначенням (на поточні затрати, підвищення заробітної плати, преміювання, тощо). Вважаємо, що метою державного регулювання амортизаційної політики має бути не примушування до інвестицій під загрозою високого оподаткування, а надання гарантій щодо вільного повернення коштів, витрачених для придбання сучасних основних фондів (за умови їх адекватного завантаження).

Світові тенденції у розвитку амортизаційних систем спрямовані на їх значну лібералізацію, істотне скорочення кількості амортизаційних норм, надання корпоративним структурам права самостійно встановлювати амортизаційні періоди у нормативно закріплених межах і обирати метод нарахування амортизації.

Втім, просте підвищення амортизаційних норм не викличе вагомого поліпшення відтворення основних фондів. Сьогодні амортизаційні відрахування, використовувані для фінансування закупівлі, створення й ремонту основних фондів, не досягли рівня 1990р. Однак ефекти від разового збільшення норм амортизаційних відрахувань уже вичерпано у попередні роки. Отже, з метою збільшення амортизаційних коштів підприємств необхідно підвищувати не тільки ставки нарахування амортизації, але й вартість її об'єктів, тобто стимулювати прискорене введення основних фондів як результат інвестування за рахунок різних джерел фінансування.

Підсумовуючи викладене, можна зробити узагальнюючий висновок про те, що нині в економіці України відсутні передумови для створення ефективного механізму інвестиційного забезпечення оновлення основних фондів на інноваційній основі. У найближчі роки зовнішні (залучені) джерела інвестицій (кредити, позики, фондові операції, кошти іноземних інвесторів тощо) залишатимуться неефективними для фінансування проектів техніко-технологічної модернізації більшості підприємств. Тому головний акцент державної інвестиційної політики має бути зроблений на вдосконаленні механізму самофінансування проектів оновлення основних фондів. Державна амортизаційна політика має бути ліберальнішою, враховувати напрацьовані світовою практикою механізми нарахування й використання прискореної амортизації, надавати підприємствам самостійність у виборі методів і періодів нарахування амортизації. Водночас необхідно посилити роль прибутку як джерела фінансування інвестицій у відтворення основних фондів, насамперед, у контексті подальшого реформування системи оподаткування результатів господарської діяльності.

#### Література

1. Захарін С. Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів// Економіка України. – 2007. – №5. – с.43-52.
2. Погоріла І.І. Амортизаційна політика та її вплив на відтворення основних фондів підприємств// Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №7/8. – с.17-19.